

Key words: Anglo-American type of legal system, the judicial system of England, the US judicial system, unification of judiciary practice, legal precedent.

УДК 343.223

Н. Михальченко

Згода потерпілого у кримінальному праві країн змішаного та релігійного типу правових систем

У статті проведено комплексний аналіз згоди особи на заподіяння шкоди власному правоохоронюваному благу у кримінальному законодавстві держав змішаного та релігійного типу правових систем. Зроблено висновки щодо недоцільності використання терміну «згода потерпілого», обґрунтован пріоритет застосування поняття «згода особи». Визначено перспектива подальшого наукового дослідження згоди потерпілого у системі обставин, що виключають злочинність діяння.

Ключові слова: згода (прохання) особи, потерпілий, обставина, що виключає злочинність діяння, релігійний тип правової сім'ї, змішана правова система.

Постановка наукової проблеми. Втілення нового інституту «згода потерпілого» до кримінального законодавства України, можливе лише шляхом вивчення закордонного досвіду. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на правове врегулювання заподіяння шкоди за згодою потерпілого, що довели на практиці свою ефективність, являє собою перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму, що дозволить уникнути помилок та прогалин у вітчизняному законодавстві.

Видатний вчений та юрист-практик М. Д. Сергіївський, ще понад сторіччя назад висловив наступну думку: «Наукове дослідження не може обмежитися позитивним правом одного якогось народу (правом вітчизняним). В якості необхідного матеріалу повинні бути залучені визначення права інших держав. ... Завдання, при користуванні чужоземним матеріалом, полягає в тому, щоб не дати йому того значення, якого він не має, – він повинен служити засобом для ознайомлення з досвідом інших народів і запасом готових знань, але не предметом сліпого наслідування. Проповідувати виключно національну замкнутість – означає заперечувати всю новітню історію і ставити на місце реальної дійсності свою власну, довільну утопію» [1, с. 2-3].

Потреба розробки правильної кримінально-правової кваліфікації дій особи, які полягають в обмеженні чи повному позбавленні потерпілого невід'ємних прав за згодою (надання згоди на позбавлення себе життя, заподіяння шкоди своєму здоров'ю, спричинення шкоди своїй власності), свідчить про невизначеність національного кримінального законодавства, а також наявність прогалин у ньому. Зусилля ці можуть набути значимості лише за умови знання інших кримінально-правових систем, що дозволить уникнути не тільки правових конфліктів, але і непотрібних і небезпечних запозичень із зарубіжного досвіду.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання, пов'язані з вирішенням проблеми згоди потерпілого на заподіяння шкоди власному правоохоронюваному благу, були об'єктом дослідження тих учених які на різних етапах розвитку суспільства підіймали питання, пов'язані із згодою потерпілого: Л. С. Білогриц-Котляревський, А. А. Піонтковський, С. В. Познишев, Е. Л. Сидоренко, М. Д. Сергіївський, М. С. Таганцев, М. Д. Шаргородський. Дослідженню підлягають публікації авторів, які прямо або опосередковано стосуються питання згоди потерпілого, які вивчали проблеми вчення про обставини, що виключають злочинність діяння у цілому: Ю. В. Баулін, М. Д. Дурманов, Омар Мухаммед Мусса Ісмаїл, В. І. Михайлов, І. І. Слуцький, тощо. Також дослідження ґрунтується на працях вчених, які займалися розробкою концепції потерпілого: П. П. Андрушко, С. В. Анощенкова, М. В. Сенаторов, Т. І. Присяжнюк. Значний внесок у дослідження проблеми згоди потерпілого на заподіяння шкоди власному інтересу або благу зробили вчені, праці яких безпосередньо стосуються згоди потерпілого на спричинення шкоди: В. А. Блінніков,

О. К. Газданова, П. С. Дагель, М. В. Зенова, М. О. Карабут, О. Н. Крассиков, М. В. Панов, М. М. Розін, О. В. Сумачов, К. С. Широков.

Мета статті. Слід зазначити, що проблема згоди потерпілого у науковій літературі висвітлена, здебільшого без виокремлення сутнісних ознак згоди потерпілого, з відсутністю чіткого визначення, яку ознаку злочину чи складу злочину виключає згода особи, як обставина, що виключає злочинність діяння, чи може згода потерпілого вважатися спеціальним видом звільнення від покарання, не було проведено комплексного порівняльно-правового дослідження положень та вивчення про згоду потерпілого держав змішаного та релігійного типу правової сім'ї, що і є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи інститут згоди потерпілого на заподіяння шкоди у межах різних правових сімей, доречно згадати думку узбецького державного діяча і вченого-юриста А. Х. Саїдова, який відзначав, що основою типології правових систем виявляються «ті особливості деяких правових систем, які є результатом подібності їх конкретно-історичного розвитку: структури, джерел, провідних галузей і правових інститутів, правової культури, традицій, особливостей правозастосовчої діяльності, юридичного мислення і т. д.» [2, с. 123].

Країни змішаного типу правової системи у силу історичних особливостей свого розвитку об'єднуються та мають спільні риси, які склалися на основі сприйняття елементів правових систем романо-германського і англо-американського типів.

До правової сім'ї релігійного типу відносяться держави, правові системи яких склалися на основі релігійного тексту як основного джерела права, котре являє собою тісне переплетення релігійних, юридичних, моральних приписів, визнаних державою.

У сім'ях змішаного та релігійного типу норми про заподіяння шкоди якому-небудь благу за згодою потерпілого містяться у кримінальному законодавстві лише окремих держав, зокрема, у Кримінальному кодексі Королівства Данія, Королівства Норвегія, Республіки Сінгапур, Королівства Швеція (країни змішаного (конвергентного) типу правової системи); Законі про покарання 1976 року Ісламської Республіки Афганістан, Законі про кримінальне право 1977 року Ізраїлю, Кримінальному кодексі Бруней-Дарусалам, Республіки Індія, Хашимітського Королівства Йорданія (країни релігійного (традиційного) типу правової системи).

Кримінально-правові норми про заподіяння шкоди за згодою потерпілої особи у країнах релігійного типу правової системи переважно містяться у Загальній частині кримінального законодавства.

Так, стаття 90 Кримінального кодексу Республіки Індія встановлює, що не кожна згода може виступати обставиною, що виключає кримінальну відповідальність або ознакою складу злочину, у якому вона передбачена у якості обов'язкової: «згода потерпілого не є згодою в сенсі будь-якої статті Кримінального Кодексу, якщо вона дана потерпілим зі страху заподіяння йому шкоди або з огляду омани щодо будь-якого факту, і якщо особа, яка вчиняє дії, знає або має підстави вважати, що згода дана під впливом такого страху або омани» [3].

Закон про кримінальне право Ізраїля 1977 р. закріплює норму щодо заподіяння шкоди іншій особі за її згодою у якості виправдувального діяння, присвячену заподіяння шкоди здоров'ю: «Особа не буде підлягати кримінальній відповідальності за діяння, вчинене нею при одній з таких обставин: (3). при здійсненні нею діяння, на яке потрібна згода за законом, коли таке діяння у негайному порядку було необхідно для порятунку людського життя, збереження фізичної недоторканності особи, а так само для запобігання тяжкої шкоди її здоров'ю, якщо при обставинах справи у неї не було можливості отримати таку згоду; (4). вона вчинила його відносно особи, яка дала згоду відповідно до закону, під час лікарської діяльності або процедури, призначеної на благо такої особи або будь-якої іншої особи» (стаття 34) [4].

У Кримінальному Кодексі Республіки Корея згоду потерпілого на заподіяння шкоди благу іншої особи віднесено до числа обставин, що виключають злочинність діяння: «Діяння, яке порушує законні інтереси, здійснюване за згодою одного з тих, хто уповноважений розглядати такі інтереси, не підлягає покаранню, крім спеціальних випадків, передбачених законом» (стаття 24) [5]. Аналіз кримінального законодавства Республіки Корея, у цілому, дозволяє констатувати, що правомірність порушення прав особи за її згодою розповсюджується на всі блага, крім заподіяння шкоди її життю (вбивство, евтаназія). Так, у статті 252 КК Республіки Корея, вбивство скоєне за проханням або за зговором із потерпілим, передбачено як кримінально каране діяння. У статті 253 КК Республіки Корея встановлено умови дійсності згоди потерпілого, яка не повинна бути отриманою насильницьким або обманним шляхом: «Вбивство здійснене за проханням потерпілого із застосуванням шахрайських засобів або погрози» – карається за санкцією, як за просте вбивство .

У Законі про покарання Ісламської Республіки Афганістан 1976 р. (далі – Закон) має місце норма про згоду потерпілого, яка дозволяє вчинення діяння, яке не суперечить шариату. Згода потерпілого на спричинення шкоди власному інтересу або благу Законом урегульована у сфері здійснення законної медичної або експериментальної лікувальної діяльності: згода хворого на операцію, а також встановлено порядок коли згода виключає кримінальну протиправність діяння, якщо тілесні ушкодження будь-якого ступеня тяжкості є наслідком участі у законних спортивних змаганнях, за умови дотримання правил проведення таких змагань тощо [6].

За Кримінальним Кодексом Азербайджанської Республіки евтаназія (здійснення злочину (вбивство) за мотивом співчуття) відноситься до обставин, які пом'якшують покарання, що істотно обмежує визнання згоди потерпілого пом'якшувальною обставиною. (ст. 59) [7].

У Хашимітському Королівстві Йорданія згода потерпілого знайшла своє відображення як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, що закріплено безпосередньо у Кримінальному кодексі, проте вона (згода) не є безперечною підставою звільнення від кримінальної відповідальності.

Згода потерпілого на заподіяння шкоди власному правоохоронюваному благу у Кримінальному кодексі Йорданії закріплена у сфері відповідальності за порушення встановленого законом порядку медичними працівниками, – стаття 62: «1. Діяння, дозволене законом, що не вважається злочином. 2. Закон дозволяє: ... в) проведення медичних робіт відповідно з традиційними канонами медицини, за умови згоди хворого або його родичів, або у разі крайньої необхідності» [8]. Діяльність медичного працівника за вказаною статтею вважається законною за умови дотримання законів медицини, тобто, при наявності ліцензії на лікарську практику, метою проведення медичних робіт, може бути лише лікування хворого, за наявності згоди пацієнта або його родичів.

Оскільки правова система держав релігійного типу правової системи базується на віровченнях або на звичаєвому праві, пристосованому до нових національних відносин, можна виокремити наступні особливості законодавств цього типу правової сім'ї:

по-перше, кримінальне законодавство Кореї та Індії містить умови допустимості згоди потерпілого, яка не може бути надана насильницьким або обманним шляхом;

по-друге, переважно, згода на заподіяння шкоди кримінальному законодавстві Афганістан, Ізраїль, Йорданії може бути застосована лише при виконанні професійної діяльності (законної медичної або експериментальної лікувальної діяльності, якщо заподіяна шкода є наслідком участі у законних спортивних змаганнях);

по-третє, кримінальне законодавство Республіки Корея та Азербайджанської Республіки за заподіяння смерті зі співчуття, за проханням або зговором відносить до обставин, які пом'якшують покарання.

Окремі норми кримінального законодавства країн змішаного типу правової системи, присвячені заподіяння тілесної шкоди, ушкодження здоров'я, спричинення смерті (вбивство) іншій особі за її згодою або на прохання.

Так, Загальногромадянський Кримінальний Кодекс Королівства Норвегія у главі про захист здоров'я населення передбачає звільнення від виплати штрафу, у разі зараження особи венеричними захворюваннями при наявності згоди підвергнутись такій небезпеці (ст. 237) [9]. З названої статті виходить, що у кримінальному законодавстві Норвегії згоду потерпілого на заподіяння шкоди своєму здоров'ю, а саме зараження венеричною хворобою, віднесено до обставин, що виключають злочинність діяння. Проте, згода потерпілого у цьому випадку вважається правомірною лише у випадках зараження венеричною інфекцією чоловіка/дружину або співмешканця, щодо інших, осіб, яких було заражено, діє норма про застосування покарання, тобто, у Кримінальному кодексі Королівства Норвегія встановлено межі правомірності згоди потерпілого. Згідно із ст. 235 кримінального законодавства Королівства Норвегія відповідальність за здійснення насильства, яке завдає фізичну шкоду або сприяє цьому, нанесення фізичних пошкоджень, заподіяння шкоди здоров'ю або доведення особи до безпорадного, безсвідомого або аналогічного стану за її згодою не настає. Проведений аналіз Глави 23 КК Королівства Норвегія, яка встановлює відповідальність за посягання на здоров'я особи, дозволяє дійти висновку, що шкода, заподіювана здоров'ю та організму людини розподіляється на фізичні пошкодження та значні фізичні пошкодження. За кримінальним законодавством Королівства Норвегія максимальна межа допустимої шкоди, яка спричиняється потерпілому за його згодою, не повинна виходити за рамки власне фізичних ушкоджень, тоді як заподіяння значних фізичних ушкоджень і позбавлення людини життя за її згодою повинно тягнути кримінальну відповідальність. Проте, таку дефініцію обмежено умовами, встановленими статтею 235 КК Королівства Норвегія: «Якщо особу було вбито, заподіяні значні тілесні пошкодження або

спричинена значна шкода здоров'ю за її згодою, або якщо особа зі співчуття позбавляє життя безнадійно хвору особу, або має причетність до цього, покарання може бути зменшено нижче встановленої межі або носити більш м'який характер». Хоча, норми КК Королівства Норвегія містять правило про згоду особи на заподіяння шкоди власному життю, ст. 236 встановлює, що особа, яка сприяє тому, щоб будь-хто позбавляв себе життя, завдавав собі значні тілесні ушкодження або заподіював шкоду здоров'ю, підлягає покаранню за пособництво у вбивстві або заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, через відсутність самого потерпілого. Тобто, якщо допомога третьої особи у вчиненні самогубства являє собою співучасть у формі пособництва вбивства, то прохання особи про позбавлення себе життя являє собою співучасть у формі підбурювання до вбивства.

На відміну від кримінального законодавства Королівства Норвегія, у Кримінальному кодексі Королівства Данія згода потерпілого на заподіяння шкоди правоохоронюваному інтересу є конструктивною ознакою складу злочину та закріплена через поняття «прохання» у контексті спричинення смерті іншій особі. Термін «прохання» не є тотожним із поняттям «згода», проте вони мають схожий кримінально-правовий зміст, та, як правило, у доктрині кримінального права використовуються у поєднанні. За Кримінальним кодексом Данії: «Будь-яка особа, яка вбиває іншу особу на висловлене прохання останньої, підлягає тюремному ув'язненню на будь-який термін, що не перевищує трьох років, або простому взяттю під варту на термін не менш 60 днів» (§ 239) [10]. Як бачимо, прохання потерпілого у кримінальному законодавстві Данії не віднесено до обставин, що виключають злочинність діяння, проте – встановлено у якості пом'якшуючого виду покарання.

У Загальній частині Кримінального кодексу Королівства Швеція у Розділі 24 «Про загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності» міститься норма про згоду потерпілого із застереженнями. Згода особи на заподіяння шкоди власному благу буде виключати суспільну небезпечність та караність діяння у випадках, коли заподіяна смерть іншій особі, спричинені тілесні ушкодження будь-якого ступеня тяжкості, ушкодження здоров'я є виправданими. За інших обставин діяння, вчинене однією особою за згодою іншої особи, утворює злочин, проте і за таких обставин судом повинно бути враховано мету заподіяння такої шкоди та ступінь небезпечності: «Діяння, вчинене однією особою за згодою іншої особи, щодо якої воно було спрямовано, утворює злочин лише тоді, коли воно через характер шкоди, насильства або небезпечності, яку воно заподіяло, його мети чи інших обставин не є виправданим (в редакції Закону 1994:458)» (стаття 7) [11].

За кримінальним законодавством країн змішаного типу правової сім'ї шкода заподіяна здоров'ю та життю за згодою, проханням чи співчуттям, має пом'якшуючий характер покарання.

Проаналізувавши кримінальне законодавство країн змішаного та релігійного типу правової сім'ї необхідно зауважити, що у згаданих нормах термін «згода потерпілого» зустрічається лише у Кримінальному кодексі Республіки Індія, держави релігійного типу правової системи, в інших країнах згода згадується поряд із терміном «особа» як загальне поняття, «хворий» як спеціальне поняття при заподіянні шкоди за згодою у медичній/лікувальній сфері. Вважаємо, що термін «потерпілий» при згоді на заподіяння шкоди правоохоронюваному благу застосовувати недоречно. Відповідно до вітчизняного Кримінально-процесуального Кодексу України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55). Надаючи згоду на заподіяння шкоди власному інтересу, особа сама погоджується на її заподіяння, згода може бути надана законними представниками, наприклад, у сфері медичної діяльності або проведення законних спортивних змагань, а такі особи у кримінальному праві потерпілими не визнаються, адже згода цих осіб є правомірною. Згода на заподіяння шкоди, як обставина, що виключає злочинність діяння, виключає протиправність як ознаку злочину, тому вбачається, що за таких обставин немає складу злочину, а отже відсутня кримінальна відповідальність, немає злочину як такого, а тому і відсутній потерпілий. До того ж, при дослідженні кримінального законодавства Королівства Норвегія було зауважено, що серед проаналізованих норм зустрічається поняття «прохання особи». На нашу думку терміни «згода» та «прохання» мають різні як термінологічну, так і правову природу. Згода виражається як позитивна відповідь, дозвіл на що-небудь, взаємна домовленість, а прохання – ввічливе спонукання до вчинення/здійснення яких-небудь дій, тому вважаємо, що більш доцільно застосовувати ці поняття у поєднанні: «згода (прохання) особи». Як бачимо у кримінальному законодавстві зарубіжних країн питання згоди особи на заподіяння шкоди її правоохоронюваному благу вирішується по-різному, згода (прохання) особи виступає конструктивною ознакою складу злочину, ознакою складу злочину із пом'якшувачами обставинами або взагалі такою, що виключає кримінальну протиправність вчиненого діяння. Також слід зауважити, що згода (прохання) за

кримінальним законодавством зарубіжних держав надається лише фізичною особою, тобто, у разі заподіяння шкоди власності або діяльності юридичної особи, згоду надавати може лише фізична особа, яка відповідно до закону може розпоряджатися майновою та немайновою власністю юридичної особи та лише у межах такого розпорядження. Кримінальне законодавство країн релігійного та змішаного правового типу правової системи різниця лише за їх основним джерелом права. Що стосується заподіяння шкоди за згодою особи, то кримінальне законодавство аналізованих правових сімей мають, здебільшого, схожі норми врегулювання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючі вищевикладене, дійшли висновків щодо перспективи подальшого наукового дослідження згоди потерпілого у системі обставин, що виключають злочинність діяння. Як відомо, єдиною законною та достатньою підставою винесення судом обвинувального вироку особі є вчинення нею протиправного (суспільно небезпечного) діяння, що містить склад злочину, передбаченого КК України. Так, для інкримінації злочину повинно бути встановлено, що ознаки складу певного суспільно-небезпечного діяння із кримінальним ступенем небезпечності відповідає ознакам складу злочину, передбаченого чинним Кримінальним кодексом України. Тому, у випадку вчинення особою діяння, суспільна небезпечність якого не властива, або якщо таке діяння збігається зі злочинном, не може визнаватися протиправним. Тобто правомірна шкода, заподіяна за згодою особи або на її прохання, має суспільно корисний або соціально допустимий (прийнятий), нейтральний чи доцільний характер, тобто така шкода не визнається злочином. У подальшому розроблені висновки і положення статті можуть бути використані при проведенні подальших теоретичних досліджень у галузі кримінального права та вносять певний вклад у систему наукових знань про поняття, кримінально-правову характеристику і багатоаспектність у значення згоди потерпілого.

Джерела та література

1. Сергиевский Н. Д. Русское уголовное право. Пособие к лекциям: Часть общая / Н. Д. Сергеевский. – 7-е изд. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1908. – 385 с.
2. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / А. Х. Саидов, Под ред. В. А. Туманова. – М.: Юристъ, 2003. – 448 с.
3. Уголовный кодекс Индии / [науч. ред. и предисл. Р. М. Асланова; пер. с англ. И. В. Мироновой]. – СПб., 2003. – 560 с.
4. Закон об уголовном праве Израиля / [науч. ред. Н. И. Мацнев; пер. с иврита и предисл. М. Дорфмана]. – СПб: Юридический центр Пресс, 2005. – 412 с.
5. Уголовный кодекс Республики Корея / [науч. ред. и предисловие докт. юрид. наук, проф. А. И. Коробеева; пер. с корейского канд. филол. наук В. В. Верхоляка]. – СПб: Юридический центр Пресс, 2003 – 238 с.
6. Уголовное законодательство Демократической Республики Афганистан. Учеб. пособие / Под ред. А. А. Тер-Акопова. – М.: Военный Краснознаменный институт МО СССР, 1986. – 79 с.
7. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / Науч. ред. и предисл. И. М. Рагимова; пер. с азерб. Б. Э. Аббасова. – СПб., 2001. – 325 с.
8. Уголовный кодекс Иордании. – Амман: Арабский центр, 2002. – 350 с.
9. Уголовное законодательство Норвегии / [науч. ред. и вступ. ст.: Ю. В. Голик; пер. с норвежского А. В. Жмени]. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 375 с.
10. Уголовный кодекс Дании [науч. ред.: Беляев С. С.; пер.: Рычев А.]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2001. – 171 с.
11. Уголовный кодекс Швеции [под. ред. Н. Ф. Кузнецовой, С. С. Беляева; пер. С. С. Беляева. А. С. Михлина] – М.: Московский гос. университет имени М.В. Ломоносова, 2000. – 167 с.

Михальченко Н. Согласие потерпевшего в уголовном праве государств смешанного и религиозного типа правовых систем. В статье проведен комплексный анализ согласия лица на причинение вреда собственному првоохраняемому благу в уголовном законодательстве государств смешанного (Азербайджан, Афганистан, Израиль, Индия, Иордании, Корея) и религиозного (Дания, Норвегия, Швеция) типа правовых систем. Сделаны выводы о нецелесообразности использования термина «согласие потерпевшего», обоснован приоритет применения понятия «согласие лица». Определены перспектива дальнейшего научного исследования согласия потерпевшего в системе обстоятельств, исключающих преступность деяния. Отмечено, что правомерный вред, причиненный с согласия лица или по его просьбе, имеет общественно полезный или социально допустимый

(принятый) характер, поэтому такой ущерб не признается преступлением. Замечено, что в уголовном законодательстве зарубежных стран вопрос согласия лица на причинение вреда его правоохраняемому благу решается по-разному, согласие (просьба) лица выступает конструктивным признаком состава преступления, признаком состава преступления со смягчающими обстоятельствами или вообще такой, что исключает уголовную противоправность совершенного деяния.

Ключевые слова: согласие (просьба) лица, потерпевший, обстоятельство, исключающее преступность деяния, религиозный тип правовой семьи, смешанная правовая система.

Myhalchenko M. Consent of the Victim in the Criminal Law of the States with Mixed and Religious-Type Legal Systems. The article gives a comprehensive analysis of the consent of the person to cause harm to his own good guaranteed by the criminal law of the states with a mixed or religious-type legal systems. The author draws the conclusion about the inexpediency of using the term «consent of the victim» and justifies the priority of the concept of «consent of the person». The author suggests the prospects for further scientific research of the consent of the victim under the circumstances of the system, excluding criminality of the act. The author states that a valid harm caused with the consent of a person or at his/her request, can be interpreted as socially useful or socially valid (accepted) by its nature, therefore, such damage or harm is not recognized as a crime. The research reveals that in the criminal law of foreign countries the issue of a person's consent for being done a harm regarding his legally protected good is solved in different ways. Consent (request) of a person is recognized as a constructive sign of the offense, a sign of a crime with mitigating circumstances or even as a circumstance excluding wrongfulness of the criminal act committed.

Key words: consent (request) of a person, the victim, circumstance excluding criminality, religious type of legal family, mixed legal system.

УДК 342.7:37.035

О. Повар

Права дитини у концепції соціального виховання в УСРР

В УСРР в 1920-ті роки на відміну від освітньої системи РСФРР, де центральним моментом була трудова школа, центр ваги було зміщене в бік соціального виховання, завдяки цілої низки факторів. Крім того, УСРР була єдиною республікою СРСР, де було прийнято Кодекс законів про освіту, який діяв майже до 1970-х років.

Ключові слова: права дитини, Соціальне виховання, Декларація про соціальне виховання дітей УСРР, Кодекс законів про народну освіту, трудова школа, дитячі будинки, Г. Гринько, Я. Ряппо, О. Попов.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дитина, дитинство, права дитини у сучасному світі утверджуються як правові цінності, що зумовлює актуальність та необхідність філософсько-правового осмислення цих феноменів. Для інтеріоризації правових цінностей, тобто сприйняття як власних орієнтирів поведінки, важливим є усвідомлення їх належності до правової традиції, в протилежному випадку вони сприймаються суспільством та індивідами як акультурація чужого незвичного та, можливо, непридатного для певного соціуму ннормативно-ціннісного контенту. Історія становлення концепту прав дитини у правосвідомості українського суспільства та філософсько-правовій думці донедавна не були предметом наукового дискурсу, що створює спотворене уявлення про чужородність ідеї прав дитини українському суспільству. Серед поодиноких праць на цю тему відмітимо праці Н. Крестовської, О. Максименко, Н. Опольської, Т. Єжової.

З'ясування одного з національних витоків гуманістичної концепції прав дитини є **метою цієї статті**, досягнення якої вбачається у таких **завданнях**: аналіз доктринальних основ, програмних та правових актів радянської України, в яких сформульовано концепцію «соціального виховання», та їх вплив на формування концепту прав дитини.